

А.А. Харківська
доктор педагогічних наук,
кандидат фізико-математичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Харківської гуманітарно-педагогічної академії,
м. Харків
0577323830

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Анотація. Розглянуто підходи зарубіжних країн щодо створення системи забезпечення якості вищої освіти. Визначено, що система забезпечення якості вищої освіти будується на засадах академічної свободи та автономії вищих навчальних закладів. Загальною тенденцією є дієвий контроль за якістю освіти з боку незалежних акредитаційних установ та самого вищого навчального закладу. Останній зосереджує свою увагу на забезпеченні якості організації та реалізації освітнього процесу.

Ключові слова: якість освіти, акредитація, вищий навчальний заклад, моніторинг якості освіти.

Глобалізація світової економіки торкнулась і сфери освіти. Сучасна освіта має готувати фахівців, компетентність яких визнавалася б у світовому освітньому просторі, тому для багатьох країн світу ключовим питанням стало забезпечення високої якості вищої освіти. Якість освіти визначається не тільки обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти. Саме ці чинники актуалізують проблему управління якістю освіти у вищому навчальному закладі.

У підсумковому документі Всесвітньої конференції з питань розвитку вищої освіти під егідою ЮНЕСКО (1998 р.) було подано таке визначення якості вищої освіти: «Якість у сфері вищої освіти є багатобічною концепцією, яка повинна охоплювати всі її функції й види діяльності: навчальні й академічні програми; наукові дослідження й стипендії; забезпечення кадрами; студентів; споруди; матеріально-технічну базу;

обладнання; роботу для суспільства й академічне середовище» [12].

Паралельно із загальносвітовим пошуком визначення основних складників якості вищої освіти відбуваються аналогічні процеси в Європі, США, Австралії та Азії. У публікаціях В. Гапон, А. Єрохіна, Є. Зеленова, В. Зінченко, А. Колота, Г. Красильникової, М. Кольчугіної, Л. Ляшенко, О. Тимошенко, С. Щенникова та інших науковців досліджується досвід інших країн світу стосовно цього питання. Оскільки процеси забезпечення якості вищої освіти в зарубіжних країнах мають певні відмінності, то вважаємо необхідним розглянути їх окремо.

Метою статті є дослідження підходів зарубіжних країн до проблем створення системи забезпечення якості вищої освіти.

Система забезпечення якості вищої освіти у США побудована на засадах академічної свободи та автономії закладів вищої освіти, поєднаних з відповідальністю перед замовниками освітніх послуг. Органи влади штатів і Федеральний уряд США мають мінімальний вплив на процеси забезпечення якості. Таким чином, сфера оцінювання якості вищої освіти є переважно саморегульованою, і така саморегуляція стимулюється ринком праці та ринком освітніх послуг. Забезпечення якості вищої освіти у США реалізується через процедури акредитації: акредитації освітніх програм і акредитації закладів вищої освіти. Акредитаційні установи здійснюють оцінку якості освітнього процесу на підставі результатів самооцінювання, проведеного закладом вищої освіти, та інтерв'ювання учасників освітнього процесу експертами. Акредитаційні стандарти, які розробляються цими установами, містять лише вимоги до результатів навчання у термінах набутих компетентностей. Основним критерієм оцінювання закладу є якість освітньої та наукової діяльності [1; 5].

Особлива увага приділяється створенню систем внутрішнього забезпечення якості освіти.

Серед усіх інших важливих елементів системи внутрішнього забезпечення якості освіти слід виділити три, специфічні саме для вищої

освіти США: незалежне оцінювання результатів навчання студентів; забезпечення академічної доброчесності (academic integrity) здобувачів освіти; система підбору викладацьких кадрів належить до виключної компетенції університетів. Основний критерій в оцінці роботи викладача – результати його професійної діяльності, в першу чергу наукові [2; 4].

Постійно діючий моніторинг якості університетської освіти в США, зазначає Т. Орленд, здійснюється на чотирьох рівнях – інституційному, регіональному, національному, міжнародному – і передбачає такі етапи: оцінка фактичного стану системи вищої освіти та чинників, які впливають на її стан; прогнозування розвитку та стану освітньої системи; оцінку прогнозованого стану та регулювання якості освіти для прийняття управлінських рішень. Моніторинг якості освіти в університетах США здійснюється за чотирма основними складовими: якість навчальних досягнень суб'єктів освітнього процесу; якість об'єкта надання освітніх послуг; якість процесу надання освітніх послуг; якість результату діяльності освітньої системи [8].

Рівень якості освіти визначається за 9 критеріями (якість навчальних досягнень абітурієнтів і студентів, якість педагогічного складу, якість ресурсного забезпечення, якість проекту освітніх послуг, якість допоміжних характеристик об'єкта надання освітніх послуг, управління (освітній менеджмент), якість роботи викладача в процесі навчання студентів, якість організації та здійснення навчального процесу, якість випускників). Основними методами моніторингу якості університетської освіти в США є тестування, опитування, анкетування, складання звітів [8].

До прогресивних ідей американського досвіду моніторингу якості природничо-наукової освіти в університетах США, на думку Т. Орлендр, належать: відкритість результатів моніторингу як засобу мотивації студентів до навчання, а також отримання суспільством інформації про якість освіти; перехід до багатокomпонентної системи оцінювання діяльності ВНЗ незалежними агенціями; визначення середнього балу успішності, який

ґрунтується на диференційованому оцінюванні питомої ваги окремих навчальних дисциплін; запровадження практики само- та взаємооцінювання роботи викладачів; розширення показників моніторингу якості природничо-наукової освіти через включення до їх переліку таких: особистісні якості викладача у ставленні до студента; особистісні якості викладача як фахівця; матеріально-технічне забезпечення (навчальні аудиторії, обладнання, витратні матеріали); навчальні ресурси, бібліотечні фонди, інформаційне забезпечення; модернізація форм і методів навчання (запровадження в навчальний процес інтерактивних технологій і активних методів навчання); професійний успіх випускників завдяки отриманій освіті [8].

Європейські підходи до процесів, пов'язаних з якістю освіти, на думку Г. Красильникової, відрізняють такі особливості: реальна автономія європейських університетів, яка, крім академічних свобод, передбачає повну відповідальність ВНЗ за якість освітніх послуг; розподіл функцій моніторингу між державою та ВНЗ (моніторинг та прогнозування потреб ринку праці у кваліфікованих фахівцях бере на себе держава, в особі профільних міністерств, або незалежні дослідницькі організації); наявність в університетах внутрішніх систем забезпечення і моніторингу якості освіти, що гарантують оптимізацію, прозорість діяльності закладу, випереджальне задоволення запитів споживачів, вихід на якісно новий рівень викладання, підвищення конкурентоздатності ВНЗ, а отже і його рейтингу[6].

Європейські підходи до розбудови систем забезпечення якості вищої освіти на інституційному, національному та європейському рівнях знаходяться у процесі еволюційного розвитку у взаємозв'язку з іншими ключовими інструментами реалізації Болонського процесу [9].

Системним підґрунтям для розбудови систем забезпечення якості вищої освіти на інституційному, національному та європейському рівнях слугують Стандарти і рекомендації із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, оновлена версія яких схвалена у травні 2015 року на конференції міністрів, відповідальних за розвиток вищої освіти, яка пройшла

у м. Єреван (Вірменія) [10].

Аналіз провідного досвіду функціонування систем забезпечення якості вищої освіти Фінляндії, Сполученого Королівства, Польщі, Швеції, Естонії та Нідерландів дозволяє зробити висновок, що ефективне забезпечення якості вищої освіти базується на системній основі. Останнє передбачає наявність чітких, зрозумілих і взаємоузгоджених законодавчих норм, інституційних форм, організаційних механізмів і процедур, спрямованих на вибудовування та реалізацію відкритих і довірливих стосунків між державою та закладами вищої освіти задля реалізації їх спільної відповідальності за надання якісної вищої освіти та її розвиток відповідно до вимог суспільства.

При цьому вибір університетської моделі внутрішнього забезпечення і моніторингу якості вищої освіти є прерогативою ВНЗ, які віддають перевагу власним розробкам та моделям, що ґрунтуються на міжнародних стандартах ISO серії 9000, принципах Європейського фонду управління якістю EFQM та засадах TQM. Згідно зі стандартом ISO 9004:2009 організація сама визначає аспекти та критерії оцінювання, виходячи із встановленого організаційного профілю. Найважливішою прогресивною відмінною рисою стандарту В. Новіков вважає не лише застосування самооцінювання для формування організаційного профілю й елементів системи управління якістю, але й застосування власних (індивідуальних) моделей самооцінювання.

Технології моніторингу ключових показників результативності ВНЗ європейських країн суттєво різняться, інформація про них не завжди є всебічною. Хоча внутрішнє забезпечення якості вищої освіти в переважній більшості європейських закладів підтримується моніторингом: викладання, освітніх програм, академічної успішності студентів, звітів зовнішніх екзаменаторів, а останнім часом – результатів навчання випускників, що оцінюються за такими критеріями, як: особистісна й професійна підготовленість до ринку праці, їх працевлаштування, кількість апеляцій, скарг на підготовку та інші [1; 7].

Канадські вищі навчальні заклади мають значний рівень автономії у

вирішенні питань підготовки фахівців, зокрема правил та критеріїв набору студентів, будь-яких питань організації, змістовного наповнення та функціонування навчального процесу. Проте держава, хоча й не здійснює прямого впливу на діяльність навчальних закладів, активно формує політику в галузі вищої освіти. Ця політика виявляється в проведенні акредитацій освітніх програм, яку здійснюють більше 20 спеціалізованих агенцій, що є членами Канадської Асоціації Акредитаційних Агенцій (АААС). Своєю діяльністю Агенція забезпечує якість професійної освіти в Канаді за рахунок удосконалення стандартів підготовки фахівців та процедур акредитації [10].

Також оцінку окремих аспектів якості професійної підготовки фахівців здійснюють різні асоціації університетів та Асоціація університетів та коледжів Канади (АУСС). Ці асоціації є посередниками між університетами, державою, галузями промисловості, місцевими органами влади та бізнес-колами. Національним пріоритетом, особливістю підготовки фахівців у Канаді та головним чинником якості вищої освіти є значна інтеграція науки та освіти. Саме тому, основним напрямом підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах Канади є створення інтерактивного середовища з привалюванням активних методів навчання, що дозволяють вести самостійні дослідження та вирішувати професійно значущі проблеми, а також з використанням у навчальному процесі передового обладнання, передових технологій та матеріалів [11].

Серед основних напрямів удосконалення системи якості підготовки фахівців у Канаді визнається підвищення якості викладання; удосконалення системи оцінки якості вищої освіти та результатів навчання; перегляд національних пріоритетів освітньої політики в сфері вищої освіти відповідно до потреб глобальної економіки та необхідності соціальної згуртованості суспільства [12].

Водночас, у країнах ~~східного партнерства~~ (Російська Федерація, Республіка Казахстан та Киргизька Республіка) також відбуваються позитивні зміни, провідними з яких стали поява незалежних акредитаційних

служб, єдиних електронних систем освітньої статистики, моніторингу і оцінювання якості вищої освіти, постійний методичний супровід розроблення та впровадження внутрішніх систем моніторингу якості державними науково-дослідними структурами тощо. Разом з тим, системи моніторингу як складові забезпечення якості вищої освіти у ВНЗ цих країн потребують подальшого розвитку та вдосконалення.

Приклади, що наведені нами відносно забезпечення якості підготовки фахівців, свідчать про певні загальні риси систем якості вищої освіти різних країн, до яких відноситься: 1) оцінка з боку держави та громадських організацій якості діяльності вищих навчальних закладів щодо підготовки фахівців; 2) змістовна оцінка цієї підготовки з боку професійних організацій. Відмінності складаються у ступені участі держави в цьому процесі, а також акцентуванні уваги на тих аспектах, які, на думку експертів з оцінки якості в кожній країні є визначальними в досягненні високого рівня якості підготовки фахівців. Для США – це результати навчання та якість професорсько-викладацького складу, для Канади – це високий рівень інтеграції навчальної та дослідної діяльності, для європейських країн – використання в навчальному процесі передових педагогічних технологій, що забезпечують ефективну взаємодію учасників навчального процесу та саморозвиток студентів.

У цьому контексті цікавою є інформація надана Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Так, у В'єтнамі, Бутані, Намібії, Замбії якість підготовки фахівців базується на рівні якості підготовки абітурієнтів; в Індії, В'єтнамі, Уругваї – на рівні ефективності взаємодії студентів та викладачів; в Уругваї та Уганді – на якості професорсько-викладацького складу тощо. Проте, усі країни, які були обстежені експертною групою МБРР, якість освіти пов'язують з чітко визначеними результатами навчання, які мають відповідати вимогам сфери професійної діяльності та суспільства. Відповідно до цього з урахуванням національних традицій вибудовується навчальний процес, у якому задіяні певні ресурси.

Експерти МБРР також вважають, що якість результатів підготовки фахівців необхідно оцінювати з різних аспектів, що буде висвітлювати недоліки організації навчального процесу, якість та обсяги задіяних ресурсів, якість змісту навчальних програм. Для цього необхідно, передусім, у самому навчальному закладі створити систему моніторингу якості навчального процесу, що дає можливість коригувати різнобічні аспекти освітньої діяльності ВНЗ.

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що в системі забезпечення якості вищої освіти зарубіжних країн обов'язковими учасниками також є держава, вищі навчальні заклади, громадські та професійні організації (асоціації). Завдяки досить дієвому інструменту контролю якості – акредитації – вони визначають можливість вищих навчальних закладів та запропонованих навчальних програм забезпечити якість підготовки фахівців. При цьому оцінюються різні аспекти діяльності ВНЗ, його ресурси та досягнення студентів.

Незважаючи на необхідність у сучасних глобалізаційних умовах, створювати регіональні та транснаціональні системи якості, які б ґрунтувались на загальних принципах та критеріях оцінки, все ж таки провідну роль у цьому процесі відіграють системи якості підготовки фахівців вищих навчальних закладів.

Ми суголосні з думкою Г.Красильникової, що зарубіжні моделі забезпечення і моніторингу якості вищої освіти можна використовувати як потужне джерело рекомендацій та стимулів, однак їх не слід бездумно копіювати та переносити у вітчизняний контекст, відтак зусилля вищих навчальних закладів мають бути спрямовані на конструювання власних систем. Водночас, моделі та механізми моніторингу мають базуватися на традиціях і культурі забезпечення якості вищої освіти країни або навіть окремого ВНЗ; не зводиться до формальних процесів, а містити набір інституційних та індивідуальних підходів до організації моніторингу, кінцевою метою якого є формування «культури якості» [6].

Завдяки новому Закону «Про вищу освіту», побудова локальних систем забезпечення якості освіти тепер стає обов'язковою для вищих навчальних закладів.

Діяльність вищого навчального закладу щодо розроблення системи внутрішнього забезпечення якості освіти на основі концепції TQM передбачає: проведення проблемного аналізу стану освітнього процесу за схемою: результати – освітній процес – умови; орієнтацію всієї діяльності вищого навчального закладу на мету освіти, що має відображати потреби суспільства, від задоволення яких залежить його конкурентноспроможність; безперервне вдосконалювання й підвищення якості всіх процесів освітньої діяльності; забезпечення участі всього професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу, а також студентів у вирішенні проблем якості освіти; створення системи мотивації якості освіти на всіх рівнях: студент – викладач – керівник; розробку й використання сучасних технологій якості освіти; організацію внутрішньовузівської системи підвищення кваліфікації викладачів і керівників підрозділів з питань управління якістю освіти; створення системи моніторингу якості освіти на основі об'єктивних показників стану якості й оцінки тенденцій її зміни; формування інформаційного забезпечення управління якістю освіти.

Отже, на нашу думку, розбудова потужної та відповідальної національної системи забезпечення якості вищої освіти відповідно до світових орієнтирів передбачає: органічне поєднання зовнішньої та внутрішньої систем забезпечення якості вищої освіти через процедури акредитації х навчальних закладів; підвищення компетентності науково-педагогічних працівників щодо сучасних моделей, механізмів та інструментів забезпечення якості; розроблення та реалізації на рівні кожного закладу вищої освіти інституційних систем забезпечення якості відповідно до міжнародних стандартів ISO серії 9000, принципів Європейського фонду управління якістю EFQM, стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, їх апробації та вдосконалення задля

забезпечення максимальної адаптації до локальних умов; забезпечення публічності інформації про результати моніторингових досліджень якості освіти на інституційному, регіональному і державному рівнях; усунення дублювання моніторингових процедур у різних процесах державного контролю якості вищої освіти, їх скорочення і спрощення.

В умовах децентралізації та демократизації управління вищою освітою має встановитися реальна автономія ВНЗ, в межах якої однією з академічних свобод стане право і обов'язок навчальних закладів розроблення власних (індивідуальних) систем забезпечення якості вищої освіти на підґрунті результатів внутрішнього моніторингу якості освіти.

Використана література

1. Анненкова І.П. Застосування принципів концепції «загального управління якістю» у ВНЗ / І.П. Анненкова // *International Scientific Journal Acta Universitatis Pontica Euxinus.* – Special number. – VII Міжнародна конференція «Стратегія якості у промисловості і освіті» (3–10 червня 2011р., Варна, Болгарія): Матеріали у 3-х томах. – Том I. – Дніпропетровськ-Варна, 2011. – С. 621–624.
2. 11. Галаган А. И. Особенности организации и функционирования системы образования Канады / А. И. Галаган, О. Д. Прянишникова. – М. : НИИВО, 2001. – Вып. 9. – 72 с.
3. Зарішняк І. М. Контрольно-оцінювальний компонент кредитно-модульної технології навчання у ВНЗ / І. М. Зарішняк // *Вісник Черкаського університету. Сер. Педагогічні науки.* – Вип. 147.– Черкаси, 2009. – С.121-126.
4. Зарішняк І. М. Критерії оцінювання навчальних компетенцій студентів за кредитно-модульної системи / І. М. Зарішняк // *Славянская педагогическая культура: научно-теоретический журнал МСАО им. Я.А.Коменского.* – №9, 2010. – С.124-130.
5. Зінченко В.О. Розв'язання проблем якості підготовки фахівців у США та інших країнах світу / В. О. Зінченко // *Вісник Житомирського державного університету.* – 2011.– Випуск 60. Педагогічні науки. – С.73-78
6. Красильникова Г. В. Моніторинг якості професійної підготовки інженерів швейної галузі у вищому навчальному закладі: теоретичні та методичні засади : монографія / Г. В. Красильникова ; за наук. ред. Л. Б. Лук'янової. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 543 с.
7. Новіков В. Аналіз основних положень ISO 9004:2009/ В. Новіков // *Стандартизація, сертифікація, якість.* – 2010. – №6. – С. 41-45.
8. Олендр Т.М. Моніторинг якості природничо-наукової освіти в університетах США: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. М. Олендр. – Тернопіль, 2011. – 22 с.
9. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І., Луговий В., Прохор І., Рашкевич Ю., Сікорська І., Таланова Ж., Фініков Т., Шаров С.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – К. : ДП «НВЦ

«Пріоритети», 2015. – 84 с.

10. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К. : ТОВ “ЦС”, 2015. – 32 с.

11. 12. CMEC. Report on Policy Issues for the Future prepared for the September 2005 Meeting of Chief Executive Officers of the Education Ministries in OECD countries.

12. UNESCO. Policy Paper for Change and Development in Higher Education. – Paris, 1998.

А. А. Харьковская

МОНИТОРИНГ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ: МИРОВОЙ ОПЫТ

Аннотация. Рассмотрены подходы зарубежных стран к созданию системы обеспечения качества высшего образования. Определено, что система обеспечения качества высшего образования строится на основе академической свободы и автономии высших учебных заведений. Общей тенденцией является действенный контроль за качеством образования со стороны независимых аккредитационных учреждений и самого высшего учебного заведения. Последний сосредоточивает свое внимание на обеспечении качества организации и реализации образовательного процесса.

Ключевые слова: качество образования, аккредитация, высшее учебное заведение, мониторинг качества образования.

A.A. Kharkivska

MONITORING OF EDUCATION QUALITY IN HIGHER EDUCATION: WORLD EXPERIENCE

Annotation. The approaches of foreign countries to the establishment of quality assurance system of higher education are examined. It was determined that the system of quality assurance based on the principles of academic freedom and autonomy of higher education institutions. The common tendency is an effective control of the quality of education on the part of independent accreditation institutions and the educational establishment itself. The former draws its attention on the organization and effective realization of the educational process.

Key words: quality education, accreditation of higher education, monitor the quality of education.